

Peirceova teorija raziskave kot poetološki model: primer literarnega realizma

Aleš Vaupotič

Univerza v Novi Gorici, Fakulteta za humanistiko, Slovenija
ales.vaupotic@ung.si

Članek predstavi filozofijo Charlesa Sandersa Peircea kot most med področjema t. i. eksaktnih znanosti ter humanistike in umetnosti. S pomočjo Hansa Vilmarja Gepperta in njegove teorije literarnega realizma, tj. njegove peirceovske »realistične semiotike«, članek odkrije znanstveno metodologijo pod krinko poetološkega vzorca. Geppertova uporaba semiotike pri raziskavah literarnega realizma in komunikacije nasploh ponuja dva izvirna vida: poleg ponovnega ovrednotenja historičnega realizma 19. stoletja vzpostavlja Peirceova teorija raziskovanja kot pragmaticistični odgovor na neposredno soočenje s krizo komunikacije živ poetološki model, uporaben tudi za današnje umetnosti. Dialog med znanostmi ter humanistiko in umetnostmi tako postane spet mogoč.

Ključne besede: semiotika / realizem / znanost / humanistika / Peirce, Charles Sanders / Geppert, Hans Vilmar

UDK 82.0:001.3

Semiotika in stroji

Oddaljen odmev razmisleka Charlesa Percyja Snowa o »dveh kulturah«, o kulturi (naravoslovnih) znanstvenikov in kulturi (literarnih) intelektualcev, ki ju loči prepad obojestranskega nerazumevanja, je tudi problematika semiotičnega statusa pojavov mehanskega izvora. Zastavlja se vprašanje, kako človek interpretira znake, ki jih je naredil stroj v okvirih tehnološkega procesa, utemeljenega na znanstvenih dognanjih in algoritmičnih, ki sami porajajo nove znake, in sicer večinoma brez človeškega posredovanja ali nadzora.

Espen J. Aarseth obravnava kibertekst kot novomedijsko besedilnost, ki jo izdelujejo »besedilni stroji«.¹ Glavna lastnost kibernetičnega teksta, ki delno uhaja avtorjevemu nadzoru, s tem ko ponuja pravzaprav neskončen nabor možnih branj na podlagi določenih pravil, ki so sama neločljivi del besedila, je t. i. »prag med signalom in znakom«. Izhodni podatki sa-

morejevalnega besedilnega stroja so razcepljeni na dva dela: na materialni signal, ki je izvzet iz znakovnega, in na znakovni učinek, ki deluje na uporabnika-bralca. V nasprotju na primer s kinematografskim medijem, kjer je dvojnost filmskega traku in filmske projekcije povsem trivialna, je v kibertekstu odnos med (skrito) računalniško kodo in ravniyo sporočila »arbitraren«. Sporočilni del kiberteksta delno uhaja avtorjevemu nadzoru in s tem zapuša območje medčloveške komunikacije.² Po Aarsethu (22, 29, 31) se semiotični vidiki kiberteksta nanašajo na dvoje: na opazovanje človeškega dojemanja sistema, tj. načinov, kako uporabnik pretvori signale v pomenonosne znake, in na implicitno teleologijo, tj. na namene konstruktorja besedilnega aparata, ki jih lahko razberemo na primer z analizo algoritmov. Novomedijski umetnik in teoretik David Link (85) sklepa podobno kakor Aarseth: uporabnik besedilne pustolovske igre se mora bodisi naučiti »jezikovne inkompetence« (*Sprach-Inkompetenz*) ali pa sprejeti »umsko omejenost« (*Behinderung*), da lahko komunikativno vstopi v svet (besedilnih) računalniških iger. To nedoločnost v komunikaciji pojasnjuje dejstvo, da računalnik, ki je v osnovi Turingov stroj, ne deluje na ravni predstavljenih informacij, ampak na predsemiotični stopnji, kjer je homogena materialnost umetno ločena v različna stanja.³

S problemi, na katere je pokazala umetniška praksa novomedijske besedilnosti, se srečujejo tudi raziskave v digitalni humanistiki. Prvi »Pamflet« Stanfordskega literarnega laboratorija, ki ga vodita Matthew Jockers in Franco Moretti, samokritično pretehta rezultate računalniške kvantitativne analize literarnih žanrov:

[Računalniško generirana] podoba žanra [tj. diagramatična predstavitev variacij v zbirki podatkov] je bila očitno tudi nepopolna, saj nam razlikovalne lastnosti lahko povejo vse, kar potrebujemo, da bi razločili oblike drugo od druge, hkrati pa zelo malo o notranji strukturi vsake od teh oblik. Če bi vsi moški v občinstvu nosili roza obleke, vse ženske pa modre, bi jih barve *popolnoma* ločevale, ne bi pa povedale *ničesar* o njih. [...] [P]ridobitev je torej za zdaj primerjalna, ne pa kvalitativna: *večja* jasnost namesto jasnosti drugega tipa. (Allison 18, 24)

Rezultati računalniške analize⁴ ne odkrivajo novih pomenov v podatkovni zbirki romanov (tj. vhodnih podatkov), pač pa s kvantitativno širšim pregledom predmeta raziskave pripomorejo k »*večji* jasnosti«. Problem nesemiotičnega procesiranja informacij ostaja potemtakem kljub relevantnosti kvantitativno povečanega obsega analize⁵ nerešen.

Aarseth poskuša pojasniti delovanje semiotičnih in nesemiotičnih učinkov kibernetičnih sistemov s konceptom emergentnih lastnosti. Vendar se po Aarsethu (40, 124) emergentno obnašanje algoritmičnega literarnega teksta ne razlikuje povsem določno od preproste napake v delovanju ki-

bernetskega sistema.⁶ Tako ostaja koncept emergentnih lastnosti potencialno uporaben pri pojasnjevanju (dis)kontinuitete med fiziko, kemijo in biologijo, medtem ko opomenjanja na ravni družbe in kulture ne moremo razložiti z apolitičnim konceptom diskontinuitete med različnimi redi realnosti. (Sistemska teorija in radikalni konstruktivizem jemljeta dinamiko družbenih odnosov kot dejstvo, s tem pa jo tudi reducirata na »nepomembno« vprašanje; foucaultovska tradicija predstavlja nasprotni argument.)⁷

Kaj je znak?

Vprašanje semiotičnih ravni različnih umetnih in naravnih pojavov sega nazaj k definiciji znaka. Strukturalistična semiologija od Saussurja naprej razume (lingvistični) znak kot dvojnost znaka in referenta, dvojnost, ki se zrcali v odnosu med označevalcem in označencem (tj. med označevalnim izrazom in mentalno predstavo referenta). Povezava med elementoma je arbitrarna in konvencionalna. Saussurjevska tradicija predpostavlja sistemski kod, tj. *langue*, ki je vselej že navzoč pri interpretaciji določenega znaka. Zato »naravni« znaki, tj. označujoče oblike, ki jih niso izdelali ljudje,⁸ pravzaprav ne obstajajo. Če algoritmi naključno ali nerazumljivo producirajo pojave, ki jih lahko prepoznamo kot znake, ki naj bi jih interpretirali ljudje, te entitete niso zares znaki, pač pa zgolj »brezpomenske« materialnosti.

A to ne drži: pomislimo na primer na znanstvene raziskave, ki že po definiciji vnašajo pomene v naravne pojave. Zato potrebujemo alternativno koncepcijo znaka, ki jo najdemo v tradiciji semiotike, ki jo je osnoval Charles S. Peirce. Po Peirceu je znak tisto, kar je interpretirano kot znak (Geppert, *Der realistische Weg* 40, 80). Na primer značilen indeksikalni znak je dim, ki označuje ogenj. Povezava med znakom in objektom ni konvencionalna (na primer prek *langue*), ampak je posledica obstoječega dejstva, ki se potrjuje v interpretaciji. Peirceovski znak je trojna relacija med reprezentamenom (tj. znakom), objektom in interpretantom, ta pa je ireduktibilna enota, ki jo sestavlja nov znak, ki interpretira osnovni znak.⁹ Peirce, ki je delal na področjih kemije in geodezije, tj. ki je bil po poklicu znanstvenik, predlaga semiotično teorijo, ki je uporabna pri raziskovanju naravnih pojavov. Znaki lahko nastanejo na kakršen koli način, tudi, kot rečeno, z računalniško napako.

Pragmaticizem, semiotika in teorija znanstvenega raziskovanja

Semiotika se poveže s teorijo raziskave in pragmaticizmom v Peirceovih spisih iz obdobja po letu 1902 in v njegovi tretji, zadnji razlagi znakov iz

let 1906–1910 (Atkin). Semiotika postane, kot pravi Burch, tesno povezana s standardno koncepcijo znanstvene metode, ki je metoda gradnje hipotez, izpeljave posledic iz teh hipotez in nato eksperimentalnega preverjanja teh hipotez (ekonomika raziskovanja vedno usmerja ta proces). V tem obdobju je Peirce vse bolj pojmoval svoje tri tipe logičnega sklepanja kot faze ali stopnje znanstvene metode. Na primer abdukcija je v njegovi razširjeni in posplošeni definiciji sklepanje, ki provizorično sprejema in vodi v razlagalno hipotezo, da bi jo nato preverilo. Abdukcija je logična izpeljava razlage ali vsaj nečesa, kar pojasnjuje oziroma naredi pričakovano neko informacijo, ki je bila prej »presenetljiva«, v okvirih v danem trenutku dostopne vednosti. Dedukcijo pa je Peirce začel obravnavati kot izpeljavo sklepov o tem, katere opazovanju dostopne pojave je mogoče pričakovati, če je hipoteza pravilna. Indukcija pa je dobila pomen celotnega procesa eksperimentiranja in interpretacije, ki poteka kot podpora preverjanju hipoteze.

»Presenetljiv« pojav je torej začetna točka vsake znanstvene raziskave. Sproži »abduktivno« sklepanje, ki ponudi hipotezo, ki ji sledi dedukcija in nato najdražji del raziskave, testiranje (Peirceova indukcija). Peirce pravzaprav izenači abdukcijo s pragmaticizmom v celoti in z ekonomiko raziskave – če namreč hipoteze ni mogoče preveriti, ne nastane nova vednost, to pa z vidika pragmaticizma falsificira hipotezo (gl. »Abduction« v *The Commens Dictionary*). V tej luči se pokaže, da je v primerjavi s saussurjevsko semiologijo Peirceov model znaka vsekakor primernejši za razlago različnih semiotičnih in potencialno predsemiotičnih področij, kolikor so relevantna za človeška dejanja. V okviru Peirceove teorije se slavni »dve kulturi« pravzaprav spojita.

Peirceova pragmaticistična teorija znakov kot poetološki model

Je mogoče Peirceovo semiotiko, ki je, kot je bilo pokazano, usklajena z njegovo znanstveno metodologijo, prenesti na umetniško dejavnost? Oglejmo si primer, ki eksplicira strukturno skladnost med Peirceovo pragmaticistično semiotiko in (implicitno) poetiko literarnega realizma 19. stoletja. Povezava z znanstveno teorijo raziskovanja, ki stopi v ospredje v Peirceovih poznih spisih, potemtakem ponudi možni odgovor na zagato ustvarjanja pomena z znaki, ki so neodvisni od vnaprej danega koda. Nečloveški (proto)znaki – naravni in tisti, ki jih izdelujejo aparati – se torej (potencialno) znova vključijo v kulturo prek posredovanja velike romanske tradicije.

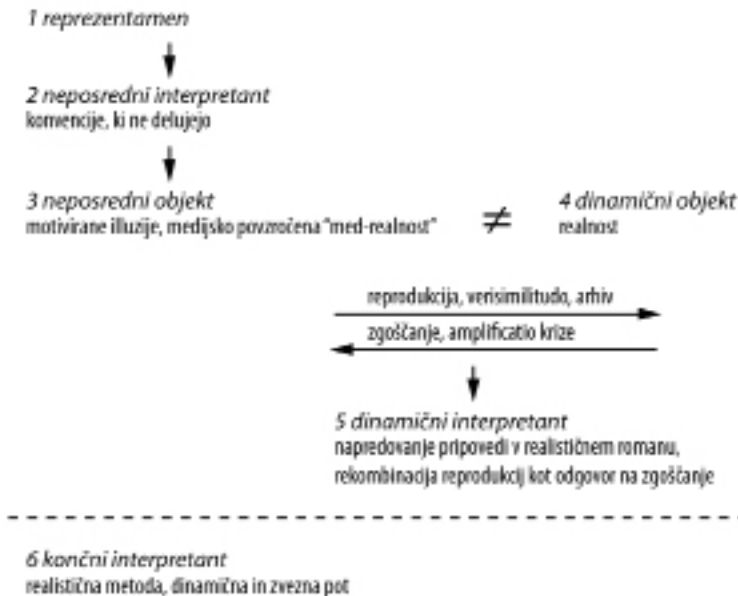
Nemški komparativist Hans Vilmar Geppert v monografiji *Der realistische Weg* (*Realistična pot*, 1994) prepričljivo pokaže na podobnost med Peirceovim pragmatizmom in literarnim realizmom 19. stoletja,¹⁰ kot se razkriva na ravni njunih teoretskih ogrodij. Upoštevati je treba, da sta oba pojava zgodovinsko sočasna, da črpata iz istih virov, pri čemer pa Peirceova misel ni neposredno vplivala na realistične avtorje in teoretike literature 19. stoletja. Poskus povezave Peirceove tradicije z realizmom, ki bi hotel zasnovati splošno veljavno »logica utens«¹¹ na področju semiotike, se nujno sooči z dvema izzivoma. Najprej je treba upoštevati uvide dekonstrukcije, ki je podvomila o teoretski neprotislovnosti pojmovanj »realnosti« na področju humanistike. Drugi izziv pa je v tem, kako razložiti t. i. »realistični« način pisanja, ki ga običajno povezujemo z načelom *verisimilitudo* itn. Oba potencialna problema morata biti zadovoljivo rešena, če želimo predlagati Peirceovo semiotiko kot (realistično) diskurzivno prakso, ki je aktualna tudi danes in ki presega zgolj zgodovinsko podobnost med dvema diskurzivnima regularnostma v 19. stoletju.

Realistična semiotika

Peirceovski odgovor na uvide dekonstrukcije je v tem, da jih selektivno »vključi« v celoto pragmaticistične teorije znaka. Geppert (*Der realistische Weg* 79) opozori na podobnost med peirceovsko neskončno semiozo in Derridajevim konceptom »razlike«, a doda, da »bi bilo za Peircea nesmiselno resnico načelno odriniti v 'odsotnost'; četudi ni nikoli neposredno 'navzoča', zlasti ne v katerem od sistemov [...], ni dosegljiva na noben drug način kakor skoz jezik-znake«.

Pragmatizem je oblika semiotike, ki dobi svoj pomen in *raison d'être* tedaj, ko običajni znaki odpovedo, ko – kakor v znanostih – nastopi »presenetljiv« pojav in zahteva razlago ali ko se – kakor v literarnem realizmu – ljudje soočajo z neposredno krizo znakov, torej ko pride do nasilnega trka znakov in dejanskosti. Odgovor dekonstrukcije je nesmiseln – neuporaben –, saj zgolj potrdi *status quo* krize. Po Peirceu je pomen znaka človeška navada (utemeljena v skupnosti in izrecno zasnovana kot trajno veljavna). Če je potreben nov in vsaj potencialno splošno veljaven odnos do dejanskosti, ga je treba nekako rekonstruirati, četudi vpriču kupa ruševin, ki ga gleda Benjaminov angel zgodovine. Slavni »Peirceov princip«¹² se glasi takole: »Preudarite, katere učinke, katerih praktično relevantnost si je mogoče zamisliti, pripisujemo objektu našega pojma. Tedaj je naš pojem teh učinkov celota našega pojma objekta.« (Peirce 96, 129) Pomen presenetljivega fragmenta je njegov interpretant (učinki, katerih praktično relevantnost si je mogoče zamisliti), ki je nujno potreben v dani situaciji.

Po Geppertu (*Der realistische Weg* 54, 152) je literarni realizem umetnost interpretanta, ki se poraja iz neposredne izkušnje semiotične – in potem takem eksistencialne – krize. Peirceov šeststopenjski model znaka – reprezentamen, neposredni interpretant, neposredni objekt, dinamični objekt, dinamični interpretant in končni interpretant – Geppert takole prevede v model realizma kot »poti«. Na začetku »realistične poti« stoji neposredni interpretant kot prva interpretacija reprezentamena, znaka. To so disfunkcionalne konvencije, ki povzročajo neposredni objekt, tj. »motivirane iluzije«, kakršne so na primer avtodestruktivna pričakovanja Eme Bovary o svetu.¹³ Medijsko povzročena »med-realnost« – v krizi, ko ne učinkuje, kot bi morala – silovito trči ob dano stanje sveta, ob dinamični objekt. Kriza je »ojačana« (*amplificatio*) prek reprodukcije in zgoščanja kulturnih kodov, ki so na voljo, in njihovih učinkov v junakinjinih iluzijah – in učinkujoč nanje. Dinamični interpretant¹⁴ je pripovedni lok realističnega romana. Sestavlja ga množica neposrednih interpretantov s pripadajočimi neposrednimi objekti v eksperimentalnih rekombinacijah. Prav kombiniranje neučinkovitih kulturnih kodov v nove razpostavitve utemeljuje realistično *verisimilitudo*: realizem ne reproducira dejanskosti, pač pa diskontinuirani arhiv kulturnih kodov (na primer kakor ga opisuje Foucaultova arheologija). Končni interpretant je metoda sama, tj. realizem, ki je nujno dinamična pot, ne pa na primer statična prostorska konstelacija.¹⁵

Slika 1: Peirceov šeststopenjski model znaka in vzporedna shema diskurza literarnega realizma

Peirceove nadaljnje semiotične distinkcije omogočajo še podrobnejšo eksplikacijo realističnega diskurza, kar še dodatno podkrepi analogijo med realizmom in pragmaticizmom. Na ravni reprezentamena – gre za različne načine dojemanja znaka¹⁶ – so za realizem značilni sinznaki, posamezni edinstveni konkretni pojavi, ki zahtevajo razlago. Ker se Peirce zaveda, da so znaki vsepovsod – saj sprejema Kantovo transcendentalno enotnost apercepcije, ki pokriva področje znakovnega –, so pravi nezakodirani pojavi pravzaprav zelo redki. Pogostejše so singularni znaki replike legiznakov, tj. znakov, ki temeljijo na kodih. Za realizem je značilno, da »izkorišča« oziroma »izrablja« (»verbraucht«) obstoječe kode. Realizma ni mogoče kodirati, ker ne izdeluje novih legiznakov (kakor na primer literarni simbolizmi): legiznak *in potentia* je urejen arhiv sinznakov, ki se upira poenotenju. Geppert govori o »retrosemiozi«, da bi poudaril neenovito regularnost arhiva kodov kulture, ki jih literatura reproducira.¹⁷

Indeksi, ki jih kot del Peirceove najbolj znane triade ikona – indeks – simbol določa eksistenčna vez med znakom in objektom, so značilni pojav realističnega diskurza. V nasprotju z ikono, ki je podobna objektu, indeks ne temelji na značilnostih reprezentamena, in v nasprotju simbolom, ki je odvisen od svoje interpretacije v interpretantu, ni odvisen od česa drugega. Indeks mora biti presenetljiv, da bi se sploh ločil od brezpomenske dejanskosti, ki ga obdaja. V realističnem diskurzu simboli – na kodu temelječe konceptualizacije objektov – »degenerirajo« v ikone, tj. v podobe neogibne krize. Edini način, ki bi omogočal interpretacijo napake v delovanju sistemskih urejenosti objektov, je ta, da napako privzamemo kot ikonični znak disfunkcionalnosti kot take. V realizmu dejanskost ni vnaprej privzeta, pravzaprav je resničnost manifestacija nesprejemljivih interpretacij, ki zahtevajo popravke. V tej situaciji indeksi stopijo v vlogo »vektorjev pozornosti«, katerih naloga je, da krmarijo mišljenje skoz krizno ikonično razpršitev arhiva simbolov. Indeksi ponudijo izhod. »Metonimizacija metafore« in »realistični mediji« sta značilna realistična pojava: na primer denar ni več del simbolnega reda, ampak začne označevati edinstveno in konkretno situacijo, ki je del kontinuitete sveta. Realističen je tok dejanskosti skoz čas, ne pa njen odsev (ki je po Geppertu zgolj ikona krize). Realistični simbol ne obstaja, mogoč je le simbol *in potentia* kot večsmerni indeks. Red v omrežju indeksov je ikoničen, dodatno pa je premeščen na metapoetično raven: Geppert imenuje to semiotično premestitev »metaforična alegorija«, katere osrednji primer je podoba (realistične) »poti«.¹⁸

Geppert ugotavlja, da je realizem umetnost interpretanta. Zato odnos realističnega znaka do, kot ga Peirce imenuje, »{Končnega/Neposrednega} Interpretanta«,¹⁹ nikoli ni zagotovljen ali celo dan vnaprej. Realizem sestavljajo propozicije, ki jih je mogoče potrditi ali zanikati. Realistični mediji

so trditve o dejansko obstoječem, ki so kot take neposredno aktualne. Dicotni znaki²⁰ so del zvezne verige izpeljav. Realistični argument, tj. znak z vidika pravilnega ali nepravilnega sklepanja,²¹ je »nepopolna indukcija«, progresivno preverjanje hipotez iz Peirceove teorije raziskovanja. »Pozni realizem« praviloma zaide v *aporije*, brezizhodne situacije, a pri tem ne prestopi meja z drugimi načini delovanja znakov.

»Pragmatična pripoved« in pozni realizem

Prikaz tega, kako Geppert interpretira realistične romane s peirceovsko metodo, presega okvir tega članka. »Pragmatična pripoved« (*pragmatisches Erzählen*) se namreč dotika vseh razsežnosti realističnega teksta. Geppert ugotavlja celo regularno semiotično gibanje v samih naslovih realističnih romanov, na primer dinamično kontinuirano gibanje pomena, zakodiranega v urejeni par rdeče in črne barve v naslovu Stendhalovega romana. Nekakšna vzvratna perspektiva se osredotoča na »pozni realizem«, ki je po Geppertu na robu realističnega diskurza. Pokažemo lahko, da je Dickensov roman *Hard Times* (Trdi časi, 1854) arhiv glasov v Bahtinovem smislu, tj. arhiv glasov junakov in različnih pripovedovalcev (Vaupotič). Geppert ugotavlja komunikativno diskontinuiteto v odnosu med umetnino in bralcem v Dickensovem romanu *Our Mutual Friend* (Naš skupni prijatelj, 1864–1865), kjer skoraj vso prvo polovico romana bralec ne ve dovolj, da bi lahko razumel motivacijo junakov (Geppert, *Der realistische Weg* 463). Tako je tudi bralec ločen od glasov v romanu – postavljen jim je ob bok. V poznorealističnem romanu je vsak glas avtonomen, enakovredno postavljen poleg vseh ostalih, nemogoče ga je reducirati in vklopiti v poenotujoč sistem, kakor na primer to poskuša Zola v svoji shemi naturalizma. Roman postane prostor razpršitve, ki se postavlja nasproti poenotenju in celo gibanju.

To na videz nasprotuje Geppertovi tezi, da se prostorska razpršitev, ki je znak krize, urejeno spreminja v pragmaticistično kontinuirano zaporedje, ki je podobno znanstvenemu raziskovanju. Tako ostaja Geppertov model večznačen, ko ga poskušamo uporabiti kot odgovor, ki bi bil aktualen tudi danes. Roman je zvezna pot od krize h krizi, pri čemer so vse krize porojene iz retrosemiotične konstelacije disfunkcionalnih kodov. Pomen nastaja skoz alegorijo, kot jo enigmatično pojasni Walter Benjamin:

Kakor mater zaživi v svoji polni moči šele tedaj, ko se krog otrok, spodbujenih z občutjem njene bližine, sklene okoli nje, tudi ideje zaživijo šele tedaj, ko se okoli njih zberejo ekstremi. Ideje oziroma, če naj uporabimo Goethejev izraz, ideali so faustovske »matere«. (Benjamin, *Ursprung*)

Videti je, da je pozni realistični roman, na primer *Hard Times*, hkrati uprostorjen arhiv in linearna pripoved – linearno napredovanje je vsiljeno v arhiv glasov, ki pa je prepojen z dinamičnimi silami (Adorno jih je označil za »magične«),²² ki zahtevajo konkretne in hkrati pragmatične odgovore.

OPOMBE

¹ Aarseth ne omejuje kiberteksta na računalniško manipulacijo teksta, saj upošteva vse vrste mehaničnih besedilnih strojev, celo na primer *Cent mille milliards de poèmes* (Sto tisoč milijard pesmi, 1961) Raymonda Queneauja.

² Koncept arbitrarnosti tu ni uporabljen v strogem saussurjevskem smislu, saj kibertekst ni nujno družben pojav.

³ »Čeprav lahko računalnik predstavlja vse mogoče vrste medijev, se pravi, tudi zapisa-no besedilo, ne deluje na ravni predstavljene informacije, temveč na predhodni, čisti in zato brezpomenski razliki med bivajočim in ničem.« (44) »Števila v [...] [Turingovi] konstrukciji ne določajo količin stanja, temveč opisujejo in umetno razpirajo nekaj enakega. Nič in ena si stojita v identiteti identitete in razlike nasproti, kakor tudi sovpadata v enem, kar je v nasprotju z običajno matematiko, v kateri je treba ločevati med nič in ena. Kdor postavlja stroj v polje numeričnega, zgreši eno od poant turingovske iznajdbe.« (45)

⁴ Ena tovrstnih metod je analiza osnovnih komponent v biologiji (gl. Cavalli-Sforza, Menozzi in Piazza 39 isl.).

⁵ Kvantitativni preskok v hitrosti procesiranja informacij, ki je nastopil z računalnikom, je sam eden od »obrazov« dvojnosti signala in pomena. Ljudje lahko zdaj vidimo vzorce, ki jih prej nismo mogli videti in zato tudi ne vključiti v naše razumevanje sveta. Kvantitativni prispevek se s tega vidika preobrača v kvalitativnega, in sicer na primer z redefinicijo človeka skoz »tehno pogled« (gl. Bovcon).

⁶ To nejasnost je najti tudi v razliki med ontološkim in epistemološkim emergentizmom oziroma med »močnim« in »šibkim« emergentizmom (O'Connor in Wong).

⁷ O emergentizmu in semiotiki gl. tudi Brier (1916 isl.).

⁸ Ekokritični pristop poskuša razširiti polje zavesti na neljudi, na primer na domače živali, kar pa zgolj premakne točko razcepa med semiotičnim in nesemiotičnim.

⁹ »Znak ali reprezentamen je nekaj, kar nekemu nekaj pomeni v nekem oziru ali mo-žnosti. Nekoga nagovarja, tj. v mislih tega človeka ustvari ekvivalenten ali morda razvitejši znak. Ta znak, ki ga ustvari, imenujem *interpretant* prvega znaka. Znak nekaj označuje, namreč svoj *objekt*. Stoji namesto tega objekta, a ne v vseh pogledih, ampak v odnosu do neke ideje, ki sem jo včasih imenoval *temelj* za reprezentamen. 'Idejo' je treba tu razumeti v plato-ničnem smislu, kakor jo pogosto razumemo v vsakdanjem govoru: v smislu, ko rečemo, da nekdo dojame idejo nekoga drugega ali da se nekdo, ki se spomni, o čem je razmišljal pred časom, spomni iste ideje, in da ima nekdo, ki nadaljuje z razmišljanjem o nečem, recimo vsaj za desetinko sekunde, kolikor se misel v tem časovnem intervalu strinja sama s seboj, *podobno* vsebino, se pravi, isto idejo in ne novo idejo v vsakem trenutku tega intervala.« (»A Fragment«, CP 2.228, c. 1897 v *The Commens Dictionary*).

¹⁰ Geppertova konceptualizacija literarnega realizma ne vključuje naturalizma.

¹¹ T. i. »uporabljana logika« kot nasprotje pojma *logica docens*, logike, ki je priučena s štu-dijem (gl. »Logica utens« v *The Commens Dictionary*). Peirceovska formulacija je primerljiva s Foucaultovim pojmom diskurzivne formacije.

¹² Tako ga je poimenoval avtor izraza »pragmatizem« William James (Hookway).

¹³ Po Geppertu (*Der realistische Weg* 129) Barthesov »učinek resničnosti« (»éffet du réel«) reducira celoto realističnega diskurza na eno samo sestavino. »Ta učinek pa nastaja le tedaj, ko se v pripovednem znaku izolira eno samo posamično denominativno [...] nanašanje na objekt. Druge funkcije, na primer zgodovinske konkretizacije, pa tudi funkcije refleksije, kritike, napredovanja, 'porabljanja' kodov ga ukinjajoč presegajo [heben ihn auf].«

¹⁴ Geppert ga imenuje »aktualni interpretant«, da bi poudaril razliko v odnosu do dinamičnega objekta in s tem olajšal branje teksta.

¹⁵ Na tem mestu se razkrije razlika med Peirceom in Foucaultom: foucaultovska prostorska razpršitev arhiva postane v Peirceovi semiotiki nesprejemljiva podoba krize, ki zahteva odločen korak po zbrani »poti«.

¹⁶ Triada: kvaliznak – sinznak (token) – legiznak (tip). Razlaga vseh kategorij bi preseгла namen tega članka.

¹⁷ Arhiv brez strogosti sistematičnega reda je skladen s Foucaultovo zasnovi pojma arhiva v *Arheologiji vednosti*.

¹⁸ V poslovilnem predavanju na Univerzi v Augsburgu »*Prodigium« und Chaos der »Zeichen in der Welt«.* Wilhelm Raabe und die Postmoderne Geppert pokaže na možnost alegorične imaginacije, podobne postmodernističnim diskurzivnim postopkom (razume jo v pomenu zgodnjega Benjamina), na sami poetični ravni.

¹⁹ Uporabljen je, kot da bi bil hipotetično pravzaprav neposredni interpretant, čeprav je postavljen v oddaljeno prihodnost kot nekakšna heglavska *Aufhebung* celotne semioze.

²⁰ Triada odnosov znaka do končnega interpretanta: rem – dicent – argument.

²¹ Geppert navede triado znakov z vidika pravilnosti logične izpeljave: abdukcija – indukcija – dedukcija.

²² »[T]eološka motivacija imenovanja reči z njihovimi imeni teži k naivni predstavitvi golih dejstev. Če bi se izrazili drastično, bi bilo mogoče reči, da je [...] [Benjaminova] razprava na križišču magije in pozitivizma.« (Adorno 129)

LITERATURA

- Aarseth, Espen J. *Cybertext*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1997.
- Adorno, Theodor W. »Letters to Walter Benjamin«. *Aesthetics and Politics: The Key Texts of the Classic Debate Within German Marxism*. Ur. Rodney Livingstone, Perry Anderson in Francis Mulhern; prev. Anya Bostock idr. London in New York: Verso, 1980. 110–133.
- Allison, Sarah, idr. »Quantitative Formalism: An Experiment (Pamphlet 1)«. Januar 2011. Dostopno na: <http://litlab.stanford.edu/LiteraryLabPamphlet1.pdf> (12. 6. 2011).
- Atkin, Albert. »Peirce's Theory of Signs«. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Winter 2010 Edition)*. Dostopno na: <http://plato.stanford.edu/archives/win2010/entries/peirce-semiotics> (28. 12. 2011).
- Benjamin, Walter. *Ursprung des deutschen Trauerspiels*. 1925. Dostopno na: <http://http://www.textlog.de/benjamin-ursprung-des-deutschen-trauerspiels.html> (28. 6. 2012).
- Bovcon, Narvika. »Conceptual Passages – Srečo Dragan's New Media Art Projects«. *Proceedings ELMAR-2008*. Ur. Mislav Grgić in Sonja Grgić. Zadar: Croatian society Electronics in Marine, 2008. 483–486. Dostopno na: <http://eprints.fri.uni-lj.si/1394/> (14. 6. 2012).
- Bovcon, Narvika, Aleš Vaupotič in Barak Reiser. *Jaques [dʒeɪ'kwiz]*. Ljubljana: ArtNetLab, 2009. Dostopno na: <http://eurolit.org/?q=bib/jaques-dzei%27kwiz> (28. 12. 2011).
- Brier, Søren. »Cybersemiotics: An Evolutionary World View Going Beyond Entropy and Information into the Question of Meaning«. *Entropy* 12.8 (2010): 1902–1920.

- Burch, Robert. »Charles Sanders Peirce«. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Fall 2010 Edition)*. Dostopno na: <http://plato.stanford.edu/archives/fall2010/entries/peirce> (28. 12. 2011).
- Cavalli-Sforza, Luigi Luca, Paolo Menozzi in Alberto Piazza. *The History and Geography of Human Genes*. Princeton: Princeton University Press, 1994.
- The Commens Dictionary of Peirce's Terms*. Ur. Mats Bergman in Sami Paavola. 2003. Dostopno na: <http://www.helsinki.fi/science/commens/dictionary.html> (28. 12. 2011).
- O'Connor, Timothy, in Hong Yu Wong. »Emergent Properties«. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Spring 2009 Edition)*. Dostopno na: <http://plato.stanford.edu/archives/spr2009/entries/properties-emergent> (28. 12. 2011).
- Geppert, Hans Vilmar. *Der realistische Weg: Formen pragmatischen Erzählens bei Balzac, Dickens, Hardy, Keller, Raabe und anderen Autoren des 19. Jahrhunderts*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 1994.
- — —. »Prodigium« und Chaos der »Zeichen in der Welt«. *Wilhelm Raabe und die Postmoderne*. Augsburg: Rektor der Universität Augsburg, 2007. Dostopno na: http://opus.bibliothek.uni-augsburg.de/volltexte/2008/1294/pdf/UR_58Raabe2007.pdf (4. 6. 2012).
- Hookway, Christopher. »Pragmatism«. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Spring 2010 Edition)*. Dostopno na: <http://plato.stanford.edu/archives/spr2010/entries/pragmatism/> (28. 12. 2011).
- Link, David. *Poesiemaschinen/Maschinenpoesie*. München: Wilhelm Fink, 2007. Dostopno na: <http://www.alpha60.de/research/pm> (28. 12. 2011).
- Peirce, Charles S. *Izbrani spisi o teoriji znaka in pomena ter pragmaticizmu*. Prev. Alenka Hladnik idr. Ljubljana: Krtina, 2004.
- Vaupotič, Aleš. »Realism revisited – Dickens' *Hard Times* as a Narrativized Archive«. *Fortunes et infortunes des genres littéraires. Echinox 16*. Cluj: Phantasma, 2009. 175–185. Dostopno na: <http://eurolit.net/files/VaupoticAles.pdf> (28 Aug. 2011).